

Б.В. Зажигаєв

кандидат політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики, проректор Київського міжнародного університету (Київ, Україна)

Дві цивілізації глобального світу

Автор статті з позиції процесу глобалізації виділяє два головні напрямки еволюції держав у сучасному світі. Грунтуючись на висновках класиків політичної науки й аналізуючи сучасну політичну практику міжнародних відносин, автор робить висновок, що в сучасному світі існують два типи цивілізацій, наводить переконливу аргументацію і вводить їхню нову типологію.

Ключові слова: глобалізація, форми правління («хороші» і «погані»), клептократія, політична еліта, громадянське суспільство, мімесис, світова політика.

Глобальні процеси сучасного світу ставлять перед політичною наукою актуальне питання про переоцінку підходів визначення поняття цивілізації в контексті розвитку, на перший погляд, другорядних, супутніх чинників глобалізації як всеосяжного явища еволюції людства.

Насамперед ця переоцінка визначається новим розумінням і сприйняттям усього планетарного і непланетарного простору: суші, моря, повітряного простору і космосу як єдиного середовища проживання, освоєння й економічного використання.

Подібна переоцінка надає політичному порядку цивілізації нове розуміння і сприйняття глобальної реальності, у контексті природних прав людини як можливих, діалектично пов'язаних один з одним, напрямків еволюції. Вони відповідають векторам, позначеним класиками політичної науки: як шлях закону і шлях насильства, які співіснують у діалектичній залежності одне з одним і супроводжують людство впродовж усієї історії.

На мою думку, поки що другорядним, але стрімко зростаючим чинником глобалізації стає дифузія культур. Цей процес взаємного проникнення культур і супутнє йому генетичне змішання етнічних груп ставить питання про переоцінку класифікації цивілізацій, визначених як Миколою Данилевським у роботі «Європа і Росія», так і Самюелем Хантінгтоном у роботі «Зіткнення цивілізацій». Незважаючи на значну кількість проявів міжрелігійних конфліктів, вони в сучасному світі все більше і частіше стають інструментом реалізації політичних устремлінь або засобом тиску в міжнародній політиці певних політичних кланів і економічних лобістських груп.

Сучасний світ, безперечно, схильний до мондіалістському устремлінню політичних еліт ліберальних демократій. Створення «Великої вісімки» (G 8), а

згодом і «Великої двадцятки» (G 20) переконливе тому підтвердження. У контексті цієї світової тенденції теорія цивілізаційного підходу Н. Данилевського, як і концепція С. Хантінгтона, втрачають свою актуальність у сучасних умовах і звужуються до формально застосовної до традиційного періоду міжнародних відносин. Нині вони не прийнятні для оцінки тенденцій у світовій політиці і все більше втрачають регіональне значення.

На моє переконання, глобальний світ з його зникаючими етнічними кордонами, державами-націями, які втрачають своє значення, глобальною економікою, екологічними і техногенними проблемами вступив у нову фазу цивілізаційного розколу і вимагає іншого підходу для класифікації поняття цивілізація. У цьому контексті актуальною є думка визнаного фахівця в галузі дослідження цивілізацій Арнольда Тойнбі, який вважав помилковим порівнювати цивілізації в їх історичному співвідношенні: «Довід проти порівнянності даних товариств можна бути сформулювати так: ці суспільства ніщо не об'єднує, окрім лише того, що вони постають як умосяжні поля історичного дослідження, утворюючи рід, що вбирає в себе 21 товариство одного виду. Товариства цього виду прийнято називати «цивілізаціями» [17, с. 85].

З урахуванням викладених тенденцій еволюції сучасного світу, на мою думку, найправильніше в основу класифікації цивілізації покласти ідею Н. Макіавеллі про форми правління описану ним у роботі «Міркування про першу декаду Тита Лівія»: «Мудріші, думають, ніби видів правління шість, з яких три погані з усіх боків, а три інші самі по собі хороші, але через те що їх важко підтримувати, то й вони також стають згубними. Хороші три, уже названі нами, три інші впливають з них і погані, і кожен з них так – схожий на відповідний йому хороший, що вони легко переходять один в інший: Монархія легко перетворюється в тиранію; Аристократія часто переходить у правління невеликої меншості (олігархія); Народне Правління легко перетворюється в просту розбещеність» [10, с. 119].

У сучасних умовах розвитку світової цивілізації змінились етноси і нації, форма і сутність поняття – економіка. Інтереси держав набули нової якості – вони перетворилися на геополітичні та поширюються не тільки на власні території, але й на території інших держав, причому, не тільки суміжних, а часто розташованих на інших континентах.

Як писав С. Хантінгтон у праці «Зіткнення цивілізацій»: «Упродовж півтора століття після Вестфальського миру, який оформив сучасну міжнародну систему, у західному ареалі конфлікти розверталися переважно між государями – королями, імператорами, абсолютними і конституційними монархами, що прагнули розширити свій бюрократичний апарат, збільшити армії, зміцнити економічну міць, а головне – приєднати нові землі до власних володінь.

Дана модель зберігалась упродовж усього XIX ст. Кінець їй поклала Перша світова війна. А потім, унаслідок російської революції і відповідної реакції на неї, конфлікт націй поступився місцем конфлікту ідеологій. Сторонами такого конфлікту були спочатку комунізм, нацизм і ліберальна демократія, а потім – комунізм і ліберальна демократія. Під час холодної війни

цей конфлікт втілюється в боротьбу двох наддержав, жодна з яких не була нацією-державою в класичному європейському розумінні. Їх самоідентифікація формулювалася в ідеологічних категоріях» [18, с. 33–48].

Треба погодитися, що в ХХ столітті конфлікт між націями перейшов в ідеологічну площину і, як може здатися на перший погляд, вичерпав себе з розпадом Радянського Союзу. Разом з тим, це абсолютно не відповідає реальному стану сучасних міжнародних відносин. Можна погодитися з С. Хантінгтоном, що в глобальному світі в ХХІ столітті «зіткнення цивілізацій стане домінуючим чинником світової політики» [18, с. 33–48]. Однак в умовах глобального світу неможливо чітко визначити географічні лінії розлому цивілізацій – їх не може бути. Немає сумніву в геніальному відкритті С. Хантінгтона – позначити лінію розколу між Західною і Східно-слов'янською цивілізаціями, але в сучасному світі вона не відповідає реальному стану справ у світовій політиці. Висновок С. Хантінгтона: «Лінії розлому між цивілізаціями – це і є лінії майбутніх фронтів» [18, с. 33–48], – у сучасному світі в ХХІ столітті втратив свою актуальність. У глобальному світі цивілізації не мають чітких географічних кордонів, а фронти конфліктів між цивілізаціями будуть найрізнітнішого типу: від чітко визначених точкових зон військового прямого протистояння, різного роду форм латентного військового, економічного, гуманітарного, культурного, екологічного тиску, аж до експансії привабливого або насадження тваринного (*дикого шляху*) способу життя.

Глобальний світ стрімко змінюється і він більше не об'єднаний за етнічною або винятково за конфесійною ознакою. Як показала політична практика Радянського Союзу, тоталітарна ідеологія може виявитися лише трагікомічною маскою, що приховує тільки корисливі інтереси вузької садистської, псевдоеліти, а по суті – кримінальної кліки. У сучасних тоталітарних державах, як звичайно, ідеологія являє собою бінарний симбіоз офіційно-публічної ідеології для мас і корисливої, вузько-прагматичної, латентної ідеології правлячої кліки. Аналіз політичної практики СРСР показує, що сформована революційним шляхом політична еліта може реалізовувати себе лише як псевдоеліта і не здатна взяти на себе управлінські функції. Вона знищує фізично не тільки своїх попередників, але й увесь політичний досвід, напрацьований багатьма поколіннями, разом з моральними засадами і правовими основами, прикриваючись популістським, зазвичай, соціальними, гаслами, зверненими в майбутнє, і це є, по суті – брехнею. Нікколо Макіавеллі писав: «Засновані насильством, такі міста рідко робили великі успіхи в розвитку і досягали значення столиць» [10, с. 116].

Як наслідок – політика, яка прагне до геноциду в середині країни, а в міжнародній політиці – конфронтація, тиск на партнерів, залякування з пролонгацією аж до політики міжнародного тероризму. Прикладів тому достатньо: від СРСР з наступністю в нинішній Росії, Україні та інших країнах СНД; режим Пол Пота в Камбоджі; північно-кореєцький режим з політикою міжнародного шантажу; режим Чаушеску в Румунії; албанський режим другої половини ХХ століття; іракський режим Саддама Хусейна; лівійський режим М. Каддафі; сирійський режим Башара Асада, більшість країн Центральної Азії,

що пройшли скрізь революції різного типу, – і цей перелік можна продовжувати й на інших континентах. Слід відразу звернути увагу на те, що всі ці режими не тільки мають «генетичне» революційне походження, але й солідарні в міжнародних справах. І найголовніша ознака цих режимів: вони «погані, і кожен з них (авт. – Прагнути зовні стати для населення своїх країн), так – схожий на відповідний йому хороший» [10, с. 116].

Крім того, ці держави об'єднані економічною основою – вони можуть розвиватися винятково за рахунок безжалісної експлуатації населення та спекуляції природними ресурсами. У цьому контексті цікавий висновок німецького історика, економіста, філософа і публіциста Карла Каутського: «Подібно старому капіталізму, виробляє і цей новий «комунізм» сам своїх могильників. Але старий капіталізм виробляв не лише їх, але і нові продуктивні сили, що дозволяють його могильникам насаджувати на місце відмираючого нові, більш високі форми життя. Комунізм за теперішніх умов Росії може лише спотворити продуктивні сили, які він знаходить. Його могильники не зможуть перейти до нових форм життя, але повинні будуть починати все заново, знову повернулись у формах варварства. Навіть як перехідне явище подібний режим може триматися, лише спираючись на засоби насильства, на армію, яка сліпо підкоряється. Його створили більшовики, але й у цій сфері для самопорятунку підготувавши поразки своїм власним принципам» [7, с. 105]. Країни, у яких революційним шляхом відбулася зміна режиму, завжди відстають у науковому і технічному розвитку (державне адміністрування і диктат знищують умови для розвитку науки і техніки), вони не здатні до модернізації, через об'єктивні причини кримінально-кланового принципу формування псевдоеліти. Жовтневий переворот 1917 року в Росії мало чим відрізняється від Культурної революції в Китаї, революційних перетворень у Північній Кореї чи камбоджійського режиму Пол Пота.

Ці режими пов'язує загальна елітарна ідеологія – цинізм, як основа латентної організації держави. Сутність цих режимів кримінальна (*тваринна, за Н. Макіавеллі*) і, загалом-то, відповідає думці, яку висловив Бісмарк про те, що революції замислюють романтики, здійснюють фанатики, а їхніми плодами користуються покидьки [20]. Російський філософ Н. Бердяєв у праці «Духи російської революції» писав: «Російська революція антинаціональна за своїм характером, вона перетворила Росію в бездиханне тіло... Революція завжди є, в значній мірі, маскарадом, і якщо зірвати маски, то можна зустріти старі, знайомі обличчя. Якщо піти в глиб Росії, то за революційною боротьбою і революційної фразеологією неважко виявити хрюкаючі гоголівські морди і пики» [2].

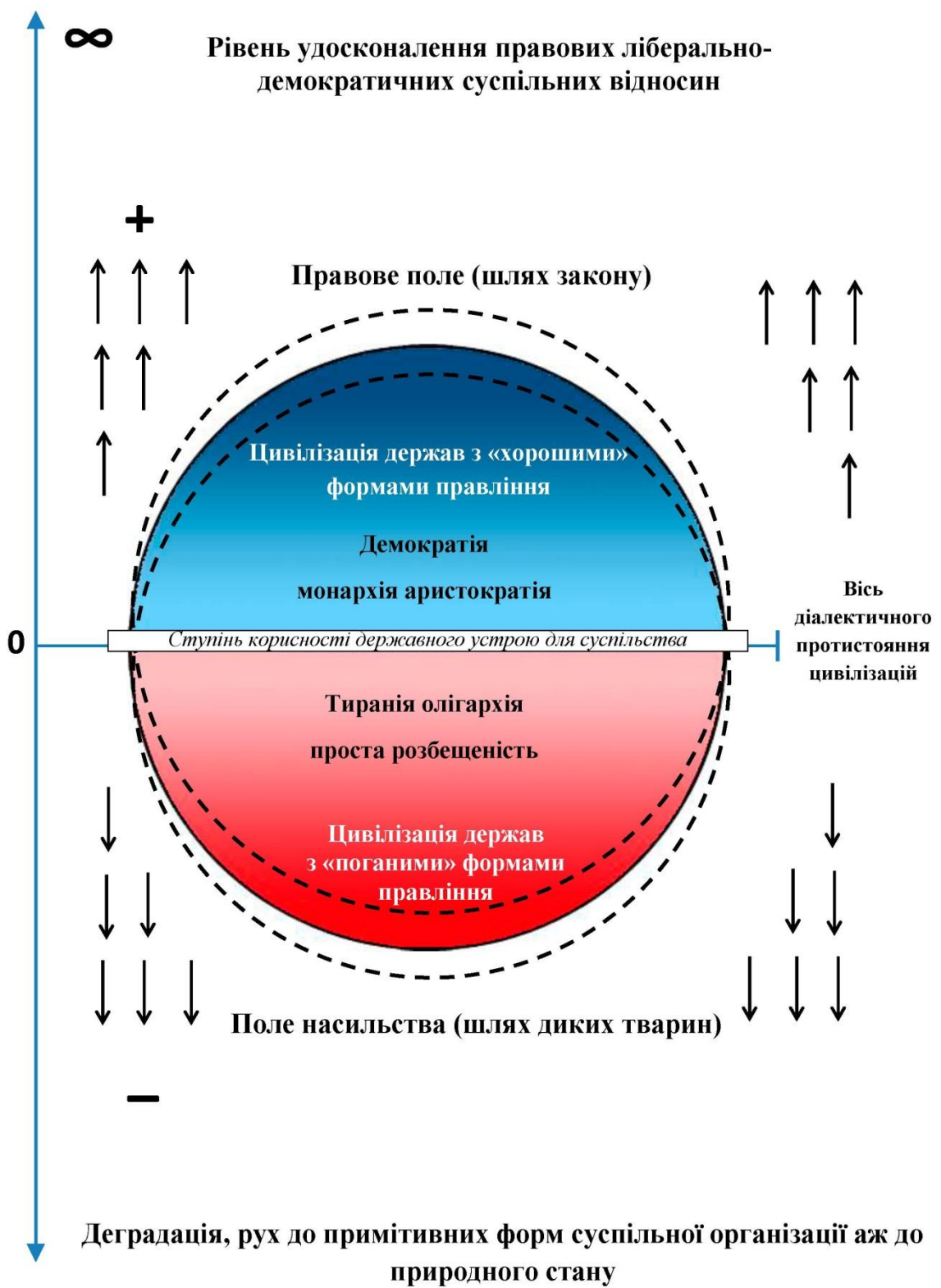
Революції не бувають вдалі, сама сутність будь-якої революції «дурна» та іншої бути не може. Як наслідок революції – держави з «поганими» формами правління. Британський політичний діяч, прем'єр-міністр Великобританії від Ліберальної партії (1916–1922 рр). Ллойд Джордж (David Lloyd George) ще в 1923 р. зауважив: «В наш час антидемократичний рух почався не в Італії, а в Росії. Перший великий фашист нашого часу – не Муссоліні, а Ленін. Він був першим, хто змінив у демократичній державі режим обрання силою» [19, с.

710–711]. Правий есер, Секретар Установчих зборів, один з творців і редакторів «Сучасних записок», консультант з російських справ американського журналу «Таймс» Марк Веніамінович Вишняк у праці «Парламент, поради. Корпорації» писав: «У цьому сенсі радикальний поворот стався в 1918-му році, коли разом з режимом Рад уперше в історії представництво інтересів або класів набуло вираження у виборчому законі внаслідок революції і тріумфу зліва, а не справа» [3, с. 710–711]. Слід зазначити, що фашистська Німеччина та Радянський Союз часів тоталітаризму – це держави однієї цивілізації, хоча за лінією розлому цивілізації С. Хантінгтона вони розташовані вздовж її різних боків, так само їх розмежував і Н. Данилевський. Доцільно звернути увагу, що шлях до «Теорії фашизму» самого Беніто Муссоліні як теоретика і засновника фашистської ідеології проходив скрізь соціал-демократичний гурток російської палкої соціал-демократки Анжеліки Балабанової, яка виявилася його головною наставницею. «Схоже, не випадково його перші бойовики в 1919 році виступали під гаслом: «Діяти, як у Росії» [14, с. 12]. Класифікація цивілізацій з теорії С. Хантінгтона і Н. Данилевського не підходять і до мілітаристської Японії першої половини ХХ століття.

На мою думку, саме форма правління, сформульована Н. Макіавеллі, найповніше відображає поняття цивілізація. В умовах глобалізації саме форма правління стає єдиним критерієм, який дозволяє визначити принципові відмінності і сформулювати типологію цивілізацій. З урахуванням наукової спадщини Арнольда Дж. Тойнбі можна дійти висновку, що у сучасному глобальному світі існують два типи цивілізацій. Основою для визначення типу є «мімесис», загальна риса соціального життя. Дію його можна спостерігати як у примітивних суспільствах, так і в цивілізаціях, проте в різних видах суспільств (авт. – а вид суспільства визначає сутність форми правління) мімесис діє в різних напрямках. У примітивних суспільствах, наскільки можна судити, мімесис орієнтований на старше покоління і на вже померлих предків, авторитет яких підтримувати старійшинами, у свою чергу забезпечуючи вплив і престиж влади. У суспільстві, де мімесис спрямований у минуле, панує звичай, тому таке суспільство статичну. У цивілізаціях і мімесис зорієнтований на творчих особистостей, які являються першовідкривачами на шляху до загальнолюдської мети. У суспільстві, де мімесис спрямований у майбутнє, звичай в'яне і суспільство динамічно спрямовується шляхом змін і зростання» [17, с. 100].

Аристотель увів критерій, що дозволяє типологізувати державні режими; таким виступає ступінь корисності державного устрою для суспільства. Ця типологізація в умовах глобального світу пролонгується на всю планету і на все людство (*діаграма 1*).

Типологія цивілізації глобального світу

Перший тип – цивілізація, де корисність державного устрою для суспільства не викликає сумніву. Для цієї цивілізації характерний «динамічний рух» [17, с. 100] до вершини соціальної еволюції, однаково розуміється Г.В.Ф. Гегелем і К. Марксом. Вона сформувалась із сучасних правових ліберально-демократичних держав з високим рівнем соціального захисту громадян з високим рівнем освіти, яка швидко розвивалася наукою, високотехнологічним виробництвом і здатна відповідати на виклики сучасного світу. У цих державах сформувалися «хороші» форми правління. Конфуцій так характеризував режими таких держав: «Правлячий за допомогою чесноти подібний полярній зірці, яка посідає власне місце в оточенні сузір'їв» [8, с. 142].

Такі держави Платон співвідносить як макросвіт і окремої людини – мікросвіт. Державі – втілення гармонії й уособлення справедливості – відповідає гармонія в душі людини. Трьом державним розрядам громадян, які становлять гармонійне ціле, відповідає трьохелементна структура душі людини, в якій розумний початок панує, шалений (афективний) – захищає, а пожадливій – приборкує погані людські прагнення. ...Держава, що володіє чотирма головними чеснотами: мудрістю, мужністю, розсудливістю і справедливістю» [11, с. 273]. Платон вважав: «Благородні повинні правити неблагородними [...] старші повинні правити, молодші підкорятися» [11, с. 218–227]. «У ньому повинна правити меншість. Правителями держави повинні бути філософи («Держава»). Це люди дійсно здатні, обдаровані, пройшли тривалу підготовку» [11, с. 273].

Аристотель у своїх міркуваннях доходив висновку: «З трьох видів державного устрою, які ми визнаємо правильними, найкращим, звичайно, є той, якому управління зосереджено в руках найкращих» [1, с. 484].

Другий тип – це цивілізації з «поганими» формами правління, які розпадаються.

Це примітивні універсальні держави, у яких колись могутні еліти борються за своє виживання. «Усі примітивні суспільства, що дійшли до нас у статичному стані, колись перебували в русі, і всі суспільства, що стали цивілізацією, рано чи пізно тим чи іншим способом прийдуть до статичного стану. Примітивні суспільства нашого часу статичні, тому що вони оговтуються від напруги, яка і ввергла їх у даний стан. Це не смерть, а сплячка. Скам'янілі цивілізації статичні, тому що вони втратили життя внаслідок невдалої спроби перейти з одного стану до іншого. Вони мертві. І смерть їх не можна ні спростувати, ні подолати. Їхня доля – розпад, тільки розкладатися вони будуть з різною швидкістю: одні – як тіло, другі – як деревний стовбур, а інші – як камінь на вітрі» [17, с. 100].

Сутність форми правління завжди розбурхувала розуми мислителів. Основу критеріїв форми благоденства в суспільстві можна знайти в Артура Шопенгауера, який концентрує увагу на людських цінностях, виділених Аристотелем як: внутрішніх цінностей, [22, с. 214], зовнішні цінності і тілесні цінності. Чесноти або злодіяння, розум або дурість, милосердя чи байдужість до ближнього, ступінь корисності суспільству визначають форму правління: як

«хорошу» або «погану». Велика частина критеріїв «хороших» форм правління сформульована у святих Писаннях як заповіт будь-якої світової релігії.

«Платон формулює своє негативне ставлення до «поганих» типів держав, тобто до тимократії, олігархії, демократії (авт. – Це не сучасні ліберальні демократії Заходу) і тиранії, і конструктивна частина, в якій міститься власний погляд мислителя на те, якою повинна бути досконала держава» [11, с. 271].

«До «неправильних», «помилкових» держав Аристотель відносив демократію (авт. – За типом сучасних псевдодемократії на території СНД), олігархію і тиранію, оскільки їхні правителі у своїй діяльності керуються не громадськими, а особистими та груповими інтересами [11, с. 484].

Цивілізації, які розпадаються, деградують і прагнуть у своєму русі назад до природного стану, первісного (діаграма, с. 7), як писав Арнольд Тойнбі, «статичному стану, властивому примітивним суспільствам. Однак, якщо запитати, чи є це розходження постійним і фундаментальним, відповідь буде негативною. Усе залежить від часу і місця» [17, с. 100]. Найкращою ілюстрацією тому багатоміліардна історія розпаду Російської імперії, деградація і розпад СРСР з пролонгацією на держави СНД.

Сперанський М.М. 1802 року в праці «Роздуми про державний устрій імперії» пише: «Історія Росії від *времь* Петра Першого являє майже безперервне коливання уряду від одного плану до іншого. Ця мінливість, або, краще сказати, недолік твердих початків, була причиною, що досі образ нашого не має ніякого певного виду та багато установ, у собі найчудовіших, майже настільки ж швидко руйнувалися, як і виникали.

При виданні найрозсудливіших і рятівних законів запитання, на чому вони засновані і що може засвідчити їх дію, це питання залишалось завжди недозволенним, і в серці народу вбивав усю силу їх і достовірність» [16, с. 616].

Ця недуга держав з «поганими» формами правління зберігалася впродовж усієї історії. Томас Гоббс у праці «Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної та громадянської» писав: «Право держави (тобто того або тих, хто представляє його) карати не має у своїй основі будь-яку поступку або дар підданих. Але я вже показав раніше, що до утворення держави будь-яка людина мала право на все, а також право робити все, що вважала за потрібне для власного самозбереження, наприклад підпорядкувати, скалічити і вбити будь-яку людину, оскільки це необхідно було для зазначеної мети. У цьому і полягає основа того права карати, яке практикується в кожній державі» [6, с. 242].

Це недуга «поганих» форм правління зберігається і в новітній історії. Найяскравішим його проявом можна назвати крах політики перебудови Михайла Горбачова в СРСР, усю подальшу політику Росії, України та інших країн СНД. Розпад цих держав неминучий саме через сформовані «погані» форми правління: тиранія О. Лукашенка в Білорусії, авторитаризм В. Путіна, заснований на диктатурі спецслужб (КДБ), або тотальна українська клептократія, на чолі з Віктором Януковичем.

«Цьому інакше і бути неможливо. У всякій державі політичне становище визначається єдиним характером государя, закон ніколи не буде мати сили, народ буде всим тим, чим можновладець йому накаже» [16, с. 616].

Глобальний світ ХХІ століття характеризується безпрецедентною швидкістю і масштабами змін. Вони всеохоплюючі і характеризуються, серед іншого і цивілізаційною поляризацією, в основі якої лежать форми правління, «хороші», з центром тяжіння до США, Європейського Союзу і високорозвинених ліберально-демократичних держав, і «погані», полюс яких активно формується після обрання на третій термін президентом Росії В. Путіна. До нього тяжіють Китай, Індія, країни Південно-Східної Азії, Латинської Америки, і деякі країни ісламського світу. Майже в усіх цих державах пройшли революційні перетворення в ХХ столітті.

Про 2012 рік уже можна говорити, що Росія намагалася взяти на себе роль лідера цивілізації держав з «поганими» формами правління.

Ще 16 жовтня 2003-го В.В. Путін на Х зустрічі глав держав і урядів Організації Ісламська конференція в Малайзії заявив: «Складання наших фінансових, технологічних і кадрових ресурсів здатне стати реальним чинником світової політики, початком прориву на багатьох напрямках світової економіки». У більшості ісламських столиць Росія сприймається як могутня дружна держава, яка здатна запропонувати реалістичні рецепти знаходження взаємоприйнятних розв'язків існуючих конфліктних ситуацій», – така думка директора Центру партнерства цивілізацій ІМІ МДІМВ (У) МЗС Росії Попова В. В. [12, с. 153].

Зовнішню політику сучасної Росії можна назвати не інакше, як наївний різновекторний популізм. Вона не має під собою ні суспільно-політичної, ні наукової, ні економічної, ні військово-стратегічної основи. Її керівництво демонструє нездатність здійснювати керівництво державою, а народ – нездатність до «вільного життя, що відбувається від громадянської нерівності» [10, с. 156]. Росія рівна серед рівних держав з «поганими» формами правління. Розраховувати на лідерство серед подібних держав – омана. У їхніх відносинах – корисливий прагматизм. Росія цікавить їх не більше ніж джерело ресурсів і об'єкт для експансії власних інтересів. Подібна політика проводиться щодо Росії з боку Китаю, а ініційоване Росією міждержавне об'єднання БРІКС розглядається партнерами винятково як можливі преференції для своїх екстенсивних, по суті, економік.

В. Путін, узурпувавши владу в Росії, створює враження, що намагається зупинити руйнівні процеси в країні. Враховуючи стан держави, який Н. Макіавеллі кваліфікував, як «розбещені держави», метод тиранії обраний ним правильний. Макіавеллі писав: «Тому у будь-якому випадку краще встановити в такій державі порядок монархічний, ніж народний, щоб людей, зухвалість яких не можуть виправити закони, спиняла принаймні влада монархів. Більше з ними нічого робити; усе інше було б жорстокою і марною спробою» [10, с. 158].

Однак влада, набута в державі з «дурною» формою правління позбавлена опори для перетворень, тим більше що проводити принципіві, за якістю,

ротації в політичній псевдоеліте В. Путін не збирається. Його опора – девіантні групи: співробітники спецслужб, виховані в традиціях КДБ, номенклатура колишнього СРСР і кримінал, який збагатився на розграбуванні радянської спадщини і природних ресурсів. Мета перетворення держави для них протиприродна.

Артур Шопенгауер у роботі «Світ як воля та уявлення» писав: «Завжди справа зводиться до того, що має кожна дана людина, і що вона сама в собі має, бо індивідуальність супроводжує її завжди й усюди, і нею забарвлюється та відтіняється все, що вона переживає. У всьому і при всьому вона насамперед насолоджується самою, собою – це правильно вже щодо фізичних насолод, а тим паче – до духовних. Тому-то англійське себе в *toenjoyone* (так само, як і російське насолоджуватися) – надто влучний спосіб вираження.

Якщо особистість наділена поганими властивостями, то для неї будь-які насолоди – усе одно, що дорогоцінні вина для отруєного гіркотою рота. Тому-то як у поганому, так і в хорошому, незважаючи на тяжкі лиха, уся справа менше залежить від того, що трапляється з людиною, ніж від того, як вона це відчуває, тобто від роду і ступеня його сприйнятливості з кожного боку. Який чоловік сам по собі і що він у собі має, коротше кажучи особистість і її гідності, – ось єдина умова його щастя і благоденства. Усе інше посереднє. Вплив усього іншого може бути усунуто і паралізовано, вплив особистості – ніколи. Саме тому задрість до особистих переваг найнепримиренніша і найретельніше ховається. Далі, тільки одна властивість свідомості завжди залишається і перебуває в наявності, та індивідуальність діє постійно, безперервно, більш-менш в кожен момент» [23, с. 901–902].

Зважаючи на наукову спадщину Артура Шопенгауера, немає підстав очікувати перетворень ні в Росії, ні в інших країнах з «поганими» формами правління. «Така мета, як перетворення держави для відновлення в ній громадянського порядку, допускає людину добродісну, між тим зробитися за допомогою насильства володарем республіки – допускає лиходія, отже, дуже рідко знайдеться чесна людина, яка захотіла б опанувати владу ганебними засобами, хоча б і з благою метою, ще рідше, щоб негідник, досягнувши верховної влади, захотів поводитися добре і щоб йому заманулося добродійно використовувати владу, мерзенно здобуту» [10, с. 158].

Особистісні сформованих псевдоеліт визначають всю внутрішню політику не тільки Росії і країн СНД, але й країн-партнерів з БРІКС, ШОС, в тому числі і Китаю, Індії, багатьох країн Південно–Східної Азії, Латинської Америки та частини ісламського світу.

Вони визначають і характер міжнародних відносин, у яких ці країни не здатні конкурувати з ліберальними демократіями і в глобальному світі є аутсайдерами в науці, освіті та економіці, розвитку військового мистецтва.

«Ступінь корисності державного устрою для суспільства» в цьому типі цивілізації прагне до нижчого значення, аж до примітивних суспільних відносин, їх мімесис спрямований у минуле.

Найповніше це простежується в розвитку військового мистецтва та розвитку армії, які усі часи були мірилом розвитку цивілізації, передусім науки, техніки, медицини, засобів комунікації, здатності та рівня організації.

«За останні два десятиліття ми не зуміли вивести військове мистецтво на сучасний рівень і продовжували жити застарілими мірками. Тоді, як весь світ розвивав космічні технології, інформаційно-керувальні системи, масово купував зброю, у нас ставка робилася на масову армію і закупівлю в промисловості морально застарілого озброєння. Ми переглянули розвиток способів, а потім і засобів збройної боротьби. ...Ми пішли на реформування Збройних сил навіть за відсутності достатньої науково-теоретичної бази», – сказав начальник Генштабу генерал армії Микола Макаров на зборах Академії військових наук Росії [5].

Росія показала себе, як ненадійний партнер у міжнародних справах і вкрай негативно проявила себе у ставленні до російського населення (*т.зв. «співвітчизників»*). «За різними оцінками, 20–25 мільйонів руських опинились «за кордоном» [9]), примусово спрямованих державою за часів СРСР (за розподілом після ВНЗів, військовослужбовці та інші категорії громадян), у колишніх союзних республіках. Після розвалу Радянського Союзу вони покинуті напризволяще в державах СНД, де піддані різним видам дискримінації. Росія не відчуває моральних докорів з приводу соціальних проблем, що виникли в громадян нових держав, як наслідок бездарної, нав'язаної політики керівництва СРСР. Ці фактори визначають однозначне негативне ставлення до держави, як усередині країни, так і з боку світової спільноти. Інші країни можуть будувати взаємовигідні відносини з Росією тільки на лицемірстві, брехні, отриманні преференцій, пільг і привілеїв на шкоду національним інтересам Росії, якщо такі взагалі можна виділити з кланових інтересів російської псевдоеліти.

Враховуючи, що Росія є другою державою за ядерним потенціалом (хоча й морально застаріваючим, що дістався у спадок від СРСР) і володіє великими запасами вуглеводнів і природних ресурсів, ініціативи В. Путіна знайшли розуміння. «Як заявив найбільший мусульманський іранський богослов Мухаммед Алі Тасхірі на конференції «Росія – ісламський світ» 23 червня 2008 року в Москві: «Росія – велика країна, яка володіє великою культурою та історією. І те, що Росія веде відносини з ісламським світом – це на користь усім. Росія віддалена від Заходу і від США, з боку яких іде «несправедлива навала на ісламську культуру, осквернення святинь». Росія може стати «мостом між Заходом та ісламським світом для досягнення балансу» [21, с. 154].

Розвал СРСР повернув Росію та інші країни СНД на дореволюційний рівень суспільних відносин – у феодальну дикість з пролонгацією розпаду. У минуле спрямований і вектор у зовнішній політиці. Зовнішня політика Росії нинішнього президента В. Путіна сконцентрована на залученні в річище власної зовнішньої політики, як маріонетки, колишніх республік, насамперед кавказьких і середньоазіатських. Росія розглядає свою політику на Кавказі, Центральній і Середній Азії як форпост, який перешкоджав просуванню США і ЄС у глиб Євразії. У цьому контексті Росія вживає заходи економічного,

дипломатичного та іншого, аж до військового тиску на колишні середньоазіатські республіки (тепер незалежні держави), передусім Киргизстан, Туркменію і Узбекистан, який намагається вийти з-під ментального протекторату Росії. Головна мета – витіснення американської військової присутності із середньоазійського регіону. Досить звернути увагу на зміну влади в Киргизстані в 2011 році і різке «потепління» відносин з Росією.

Його сутність виражає два факти:

– конкретні кроки Киргизії з витіснення військової присутності США з Киргизії і підтримка цих дій з боку Росії: «Російська Сторона підтримує намір Киргизької Сторони трансформувати Центр транзитних перевезень в аеропорту «Манас» на території Киргизької Республіки в цивільний об'єкт, вільний від військового складника, після завершення місії Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані» [15]. (Свого часу, західні ЗМІ активно звинувачували Росію в організації антибакієвського перевороту, а США побоювалися, що тимчасовий уряд Киргизії порушить домовленості з Бакієвим і закриє базу в «Манасі», що й відбувається);

– продовження перебування російської військової бази в Киргизії: «особливу значимість підписаної Сторонами Угоди про статус та умови перебування об'єднаної російської військової бази на території Киргизької Республіки, що відповідає інтересам зміцнення національної і регіональної безпеки» [15].

Іде формування механізму тиску на Узбекистан, який намагається віддалитися від Росії. Такий посил уже дано: «Особлива увага приділяється практичній реалізації великих взаємовигідних проектів у галузі електроенергетики на території Киргизької Республіки на виконання підписаних міжурядових угод про будівництво та експлуатацію Камбаратинської ГЕС-1 і Верхньо-Наринського каскаду ГЕС... Росія вітає прагнення Киргизії з'ясувати питання використання водно-енергетичних і паливних ресурсів у Центральній Азії в річизці конструктивного взаємовигідного співробітництва» [15]. Зрозуміло, що будівництво каскаду ГЕС неодмінно порушить водний баланс у Середній Азії і завдасть серйозної шкоди економіці (сільському господарству).

Росія робить спробу повернути втрачений контроль за Грузією. Володимир Іванідзе, незалежний журналіст, співробітник «Нової Газети» пише про російського підприємця Бідзіна Іванішвілі, який володіє особистим статком \$ 5,5 млрд. і в 2011 році посів 25 місце в списку 200 найбагатших бізнесменів Росії (за версією журналу Forbes), як про «головного персонажа грузинської виборчої кампанії (авт. – 2012 р.), лідера опозиційної коаліції «Грузинська мрія»... адже Іванішвілі вважався найбязкритішим з усіх олігархів, ніколи не давав інтерв'ю, не робив заяви і жив у тіні – про нього ніхто нічого не знав, не знали навіть як він виглядає» [12, с. 163].

Росія втрачає позиції в Середземномор'ї, має хиткі позиції на Кавказі, зокрема – на своїй території в кавказьких республіках. Найважливішим районом, де неминуче зіткнуться інтереси Росії і США, стає Кавказ і Середня Азія. Директор Центру партнерства цивілізацій ІМІ МДІМВ (У) МЗС Росії

Веніамін Попов вважає: «Посилення американського інтересу до Центральної Азії може знову привести (авт. – США) до зіткнення з Росією і Китаєм».

Ще 2007 року професор, викладач курсу «Національна безпека» в Тель-Авівського Університету Азар Гат у роботі «Повернення великих тоталітарних держав» писав: «Ідеться про нове суперництво в холодній війні Заходу з Китаєм і Росією, де зараз правлять авторитарні, швидше капіталістичні, ніж комуністичні, режими. Авторитарні капіталістичні великі держави відігравали провідну роль у міжнародній системі аж до 1945 року, коли припинили своє існування. Але сьогодні, схоже, вони готові повернутися» [4, с. 70–84].

Росія намагається взяти на себе роль полюса цивілізації держав з «поганими» формами правління, однак цей статус ні чим не підкріплений, окрім морально застарілої ядерної зброї. Найрадіше, це переведе зовнішню політику Росії в стадію міжнародного тероризму. Росія замість «імперії зла» (СРСР) стане формувати «цивілізацію зла», екстраполюючи її вплив на глобальний світ.

Нині ця боротьба стала гострішою, вона вступила в стадію спроби консолідації партнерів. З одного боку, цивілізація, у якій об'єднані держави з «поганими» формами правління на основі єдиної ідеології, кваліфікувати яку можна як – цинізм. Інша цивілізація, у якій об'єднані правові високорозвинені держави, заснована на «хороших» формах правління, з ліберально-демократичною ідеологією.

Епоха ідеологічного протистояння не пішла в небуття. Іде процес модуляції тоталітарних ідеологій з радикальними релігійними течіями, їх похідною стала нова ідеологія – «цинізм» і нова «погана» форма правління – клептократія, що набула найбільшого поширення на територіях країн СНД.

Основою глобального цивілізаційного зіткнення є протистояння двох антагоністичних ідеологій ліберально-демократичної та клептократичної – «цинізму», які матеріалізовані в протиборство цивілізації «хороших» форм правління з цивілізацією «поганих» форм правління.

Боротьба цих цивілізацій за виживання, в осяжній перспективі, буде визначати зміст усієї світової політики.

Література

1. Аристотель. Сочинения : в 4 т. – М., 1983. . Т. 4. – С. 484.
2. Бердяев Н. Духи русской революции. Первые: Из глубины [Электронный ресурс]. Сборник статей о русской революции. – М., Пг., 1918; печатается по: Литературная учёба, 1990. – Кн, 2. – С. 123–139. – Режим доступа: http://reeed.ru/lib/books/duhi_russkoi_revolyutsii/. 7.10.2012
3. Вишняк М.В. Парламент, советы. Корпорации. Антология мировой политической мысли. В 5 т. Т. IV. Политическая мысль в России: Вторая половина XIX – XX в./Нац. обществ.–науч. Фонд. Акад. полит. науки; Руководитель проекта Г.Ю. Семигин и др.; Ред. – науч. совет: пред. совета Г.Ю. Семигин и др. – М. : Мысль, 1997. – 829, [1] с. С. 710–711.
4. Гат А. Возвращение великих тоталитарных держав / Россия в глобальной политике. – 2007. – № 4, – С. 70–84.
5. Генштаб: российская военная наука опоздала на 20 лет. 28.03.2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=440063>. 20.09.2012.
6. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского // Гоббс Т. Сочинения: В 2 т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1991. – 623 с. – С. 242.
7. Каутский Карл. Терроризм и коммунизм // Антология мировой политической мысли: в 5 т. Т. II. Зарубежная политическая мысль XX в. / Нац. обществ.–науч. Фонд. Акад. полит. науки; Руководитель проекта Г.Ю. Семигин и др.; Ред.–науч. совет: пред. совета Г.Ю. Семигин и др. – М. : Мысль, 1997. – 830, [1] с. – С. 105.
8. Конфуций. Лунь юй. Гл. 2: Вэйчжэн // Древнекитайская философия. Т. 1. М. : Мысль, 1972. – 363 с. – С. 142.
9. Крылов А. Почему русские не переселяются в Российскую Федерацию? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.russianleader.org/article.asp?aid=266>. 20.09.2012.
- 10.Макиавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. О военном искусстве. / Предислов., коммент, Е.И. Темнова. – М.: Мысль, 1996. – 639 с. – С. 119.
- 11.Платон. Сочинения: в 3 т. – Ч. I. М., 1971. – Т. 3. – С. 273.
- 12.Попов В.В. Почему пробуксовывает диалог цивилизаций. /Вестник МГИМО – Университета. – 2012. – № 4 (25). – С.153.
- 13.«Российский кредит» и Иванишвили связаны с целыми уголовными эпохами [Электронный ресурс]. // Грузия – информационно–аналитический портал. 27.09.2012. – Режим доступа: <http://www.apsny.ge/2012/pol/1348771106.php>. 29.09.2012.
- 14.Скуратовский В. Анжелика, наставница Муссолини.// "Столичные новости". – 14.02.2003. – С. 12.

15. Совместное заявление по итогам официального визита Президента Российской Федерации в Киргизскую Республику. [Электронный ресурс]. – 20.09.2012. – Режим доступа: <http://события.президент.рф/%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B8/1311>. 29.09.2012.
16. Сперанский М.М. 1802 г. Размышления о государственном устройстве империи // Антология мировой политической мысли. В 5 т. Т. III. Политическая мысль в России: X – первая половина XIX в. / Нац. обществ.-науч. Фонд. Акад. полит. науки; Руководитель проекта Г.Ю. Семигин и др.; Ред.-науч. совет: пред. совета Г.Ю. Семигин и др. – М.: Мысль, 1997. – 798, [1] с. – С. 616.
17. Тойнби, А. Дж. Постижение истории: сб. / А. Дж. Тойнби; пер. с англ. Е. Д. Жаркова. – М.: Айрис-пресс, 2006. – 640 с. – (Библиотека истории и культуры).
18. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Полис. – 1994. – N 1. – С. 33–48.
19. Цит. по: Вишняк М.В. Парламент, советы. Корпорации. Антология мировой политической мысли. В 5 т. Т. IV. Политическая мысль в России: Вторая половина XIX – XX в. / Нац. обществ.-науч. Фонд. Акад. полит. науки; Руководитель проекта Г.Ю. Семигин и др.; Ред.-науч. совет: пред. совета Г.Ю. Семигин и др. – М.: Мысль, 1997. – 829, [1] с. – С. 710–711.
20. Цит. по: Каспаров Г. Выступление на митинге оппозиции в Москве 24 декабря 2011 г.
21. Цит. по: Попов В.В. Почему пробуксовывает диалог цивилизаций. // Вестник МГИМО – Университета. – 2012. – № 4 (25). – С. 154.
22. Шопенгауэр А. Избранные произведения / Сост., авт. Вступ. Ст. и примеч. И.С. Нарский. – Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 1997. – 544 с.
23. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. Афоризмы и максимы. Новые афоризмы / Пер. с нем. Ю. Айхенвальд, Ф. Черниговец, Р. Кресин. – Мн.: Литература, 1998. – 1408 с. – (Классическая философская мысль).

The article, from the perspective of globalization highlights two main lines of the evolution of states in the modern world. Based on the findings of the classical political science and analysis of contemporary political practice in international relations, the author concludes that in the modern world, there are two types of civilizations, makes a compelling argument and introduces them to a new typology.

Keywords: globalization, forms of government ("good" and "bad"), kleptocracy, the political elite, civil society, mimesis, world politics.

Автор статьи с позиции процесса глобализации выделяет два главных направления эволюции государств в современном мире. Основываясь на выводах классиков политической науки и анализируя современную политическую практику в международных отношениях, автор делает вывод, что в современном мире существуют два типа цивилизаций, приводит убедительную аргументацию и вводит их новую типологию.

Ключевые слова: глобализация, формы правления («хорошие» и «дурные»), клептократия, политическая элита, гражданское общество, мимесис, мировая политика.